
KRITIKAI SZEMLE

KÖNYVEK

A NAIVITÁS DIADALA

Gion Nándor: *Sortűz egy fekete biva'yért.* Forum, Újvidék, 1982

Gion Nándor eddigi prózaírói teljesítménye egy kicsit William Faulkner-t juttatja az eszünkbe. Szülőföldje, meg nem nevezetten Szenttamás és környéke, írásainak szinte egyedüli színterét képezve ugyanis, már-már olyan mitizált írói világgá nőtte ki magát a mi arányaink és kereteink közt, mint a nagy amerikai elbeszélő Jeffersonja és Yoknapopha megyéje. Hozzá hasonlatosan éppúgy sajátos világ ez, s meghatározott légkört képezve válik a legkülönfélébb történetek helyszínévé is. Mintegy változatlan díszletet képezve hozzájuk ismétlődő kellékeivel: mármint a „Szívvel” s a Krebs-féle vízimalommal, a Schank-féle téglagyárral és a Váry-birtokkal. Itt játszódik le minden, bármi legyen is a cselekmény — vagy akár a műfaj is, akár jelenkori társadalmi vagy múltat idéző „történelmi” regény, illetve inkább csak regénynek mondott novellafüzer, felnőtteknek szánt vagy ifjúsági regény. Nem kevésbé „folyamatos” azonban Gion szereplőgárdája sem, elbeszélő figurája ma is ugyanaz az S. Tamás, akivel legelőször még a *Testvérem*, *Joábban* találkozhattunk, s hozzá hasonlóan ismétlődik számos más szereplője is, Burai J., Kovács Pali, Adamkó stb., megmaradva a mellőlük korábban „kidőltek” közül, ismételten fel-felbukkanva az újonnan érkezettek közt, mintegy a választott korszaknak és témának megfelelően hol gyerekként, hol kamaszként, hol felnőttként mutatkozva meg. Ennek ellenére a Gion-könyvek összessége mégsem mondható a szó igazi értelmében regényciklusnak. Mint ahogy a faulkneri életmű sem mondható igazán annak.

Ennyivel azonban már ki is merül a Faulknerrel való egybevetés lehetősége. Nem csupán az eltérő arányok és a fajsúlykülönbség, hanem Gion világának immár többször konstataált s nyilvánvalóan tudatos és szándékolt naivitása miatt mindenekelőtt, minek folytán Gion „felnőtt” prózája is némiképpen ifjúsági lesz. Annyira mindenképpen, hogy szerzőnk-től az ifjúsági regény írásának célkitűzése ne kívánja külön az egyszerűsítő eszközök igénybevételét a felnőttek számító művekhez képest, amiért is ifjúsági regényei szinte annyiban különböznek csak a többitől, hogy

ezek középpontjában gyerekek állnak, gyerekszemlélettel, gyerekcélokkal, gyerekvággyakkal, Gion világának jellegéből adódóan azonban a szerző felnőttjeinél szinte alig egyszerűbbek, naivabbak, meseszerűbbek. Végső fokon ugyanabból a magával ragadó, varázslatos meseszöveg készségeiből veszik eredetüket.

Még ha e meseszöveg készsége mibenléte könnyen felfedhető is. „Tinka” ugyanis alighanem abban rejlik, hogy Gion irigylésreméltó nagyvonalúsággal képes mellőzni azokat az aggályokat, melyeket a bonyolult és okvetetlenkedő valóság akadályai keltenek többnyire a meseszövegben. Amilyen itt, a *Sortűz egy fekete biva'yért* című ifjúsági regényben a Schank egykori téglagyár-tulajdonos által állítólag elásott pálinkáshordók esete is, mármint, hogy a téglagyári munkások nemcsak felülnek ennek a szárnyrakelt híresztelésnek, s a bivalyosgazda Fekete Péter vezetésével minden további nélkül nekilátnak a lóistálló betonpadlójának felszaggatásához, hanem ebbeli ténykedésükben, Adamkó munkavezető rosszalló fejcsoválásától eltekintve, még csak meg sem kíséreli őket senki akadályozni. Amiért is a mese további alakulása úgyszólván már kézenfekvő is. Mert hogy a munkások (szimbólumként kissé kiábrándító) álma, a pálinka fellelése, beteljesülhessen, ehhez most már az kell csak, hogy a regény gyerekhősei a megfelelő pillanatban a felszaggatott beton alá csempésszenek egy hordó barackpálinkát. Máris kikerekedik a történet tehát — illetőleg annak egyik mozzanata mindössze, mivel az egyszerűsítésekből fakadó valószínűtlenségek sorának egyikét említettük csak. Pedig hát a Szelíd Rókának nevezett vörös macska dinamittal való felrobbantásának esetéről is szólhattunk volna. Mellőzve a lélektani valószínűtlenségeket vagy éppen képtelenségeket, azt például, hogy a gyerekek rokonszenve az ita-lozó Fodor tanár úr iránt annak ellenére is töretlen marad, hogy ismételen sorra pofozza őket, szemükben változatlanul ő a jó tanár — ugyan miért is? Azért talán, mert képesek megérteni a részegeskedés okát, együttéreznek tanárukkal, amiért annak felesége a városkában fellépő erőművész segédjével faképnél hagyta? Akárhogyan nézzük is, ez sem látszik túl meggyőzőnek... Na de álljunk meg inkább. Nehogy végképpen a regény bogaras és kellemetlenkedő Novák tanárnőjének szerepébe essünk, aki a könyv egyik képzeletgazdag gyerekszereplőjének rajzára pillantva a lerajzolandó tájon a valóságban nem látható madarak képeiért illeti tanulóját szemrehányással. „Hol látsz te ilyenkor madarat a vízen?” — kérdezi tőle, s ezzel mintha csak arra intene: nyugodjunk bele Gion legfőbb jellemzőjébe, abba, hogy ő igenis „bemadarasítja” a maga tájait. Más szavakkal: a maga valóságanyagából, tájainak helyi színeiből önálló életet élő világot formál, „költői”, ha úgy tetszik, ha ugyan nem mesevilágot. Végső fokon olyat, amelyben az események valószínűtlen, olykor bizarr, sőt irreális mivolta kifejezetten a szimbólum-má válás célját szolgálja, annyira, hogy itt a történetnek nem is kell a „maga lábán megállnia”, elég, ha „égi mása” lesz a valóságnak csak, min-

den vonatkozásban meggyőzőnek lennie már nem is szükséges. Más kérdés persze, hogy a valóság ilyenfajta önkényes egyszerűsítése és költőivé lényegítése mennyire jelenti a gyengébb ellenállás vonalának választását, mintegy a teljes bonyolultság megmutatásáról való lemondást is egyúttal — nemcsak Gion esetében természetesen. Ennek taglalása azonban aligha helyénvaló itt.

Annál is kevésbé, mivel miért ne épp ifjúsági regényben lenne helyénvaló a valóság elemeinek ilyen költőivé egyszerűsítése, ez a fajta mesévé átformált világ. Szemben a hagyományos, de már idejétmúltnak is számító, sablonosan didaktív illúziókeltéssel, amelynek sémája szerint a jó vagy az „igazság” mindig is győzelmet arat. Gion egyéni ízü írói naivitása és egyszerűsítése ugyanis nem jelenti a valóság holmi rózsaszínre festését is egyúttal. Hanem sokkal inkább a gyerekkor hamvas illúzióinak elvesztését, mintegy annak búcsúzkodó elsratását, anélkül azonban, hogy az illúzióvesztésnek ezt a folyamatát a maga valóságában követhetnének nyomon a műben. Annak következtében, hogy maga a történet nem valóságos, hanem a valóság önkényes behelyettesítése csak, allegorikus megjelenítés révén. Emellett pedig a gyerekszereplők a „szokásosnál” kicsit eleve jobbak, illetve másképpen jók, mint az igazi gyerekek, sőt, a rájuk zúduló különféle csapások és csalódások ellenére, továbbra is megmaradnak ilyennek. Azután is, hogy a gyermekregények követelményei szerint megpróbálnak beavatkozni a felnőttek világába, mintegy a maguk módján korrigálni azt, „igazságot tenni”, ám a „szabályoktól” eltérően, részleges eredménnyel csak, voltaképpen kevés sikerrel. Hogy utána ne vonják le a szükséges tanulságokat, ne „komolyodjanak meg” a szó rossz értelmében, s változatlanul képesek maradjanak lényegét tekintve ugyanolyan történet eljátszására.

Tisztaságuknak ez a fennmaradása, különben azért mondható fontosnak, mert ez a korábbi ifjúsági regényre, *A kárókatónak még nem jöttek vissza* címűre vonatkoztatva éppúgy érvényesnek látszik, mint a mostanira, amely, mint arra utalás is történik, az előbbi folytatásának számít, legfőképpen a gyerekszereplők azonosságának köszönhetően. Emellett a történet alapképlete is hasonló, mivel a kárókatónak hordozta szimbólumot itt Fekete Péter alias Hofanesz János két fekete bivalya képviseli, amelyek, akárcsak a kárókatónak, minden csúnyságuk ellenére mégiscsak „szépek”, illetőleg a tragédiát és a dezilluzionáló mozzanatot, az előbbi regénybeli Gergián vadőr halálával szemben, a bivalyok egyikének szerencsétlen pusztulása jelenti, aminek megfelelően az események alakulása lényegileg mindkét regényben ugyanazt a folyamatot mutatja meg a maga eszközeivel. Akkor is, ha, a *Kárókatónak* egységesebb és központosítottabb cselekményével ellentétben, ezúttal több párhuzamosan futó, de egymást befolyásoló cselekményszállal találkozhatunk. Ezáltal aztán a környezet ábrázolása is kiszélesedhet, több szereplő mozgását és cselekvését is nyomon követhetjük, alkalk, mint pl. Acsi Lajos, Berecz

plébános, Kanegér, az ócskavasgyűjtő cigány, Szível temetőcsősz stb., végső fokon mégiscsak környezetünk talajából nőnek ki, tájunk, illetve közelmúltunk jellegzetes típusait képviselik, némileg groteszk elrajzolásban, ilyenként pedig még emlékezetesek is tudnak maradni. Hála a szerző meglevenítő készségének és lebilincselő mesélőkedvének. Annak az összetéveszthetetlenül „gioni” hangnak, amely még a felnőtt olvasót is bogarászóan racionális kifogásainak félretételére készítheti. Hogy végül is engedjen a varázsnak, ne álljon ellen csábításának.

VARGA Zoltán

A MEGÚJULÁS HIÁNYA

Gion Nándor: *Sortűz egy fekete bivalyért*. Forum, Újvidék, 1982

E sorok írója öt évvel ezelőtt, amikor lejegyezte észrevételeit és benyomásait Gion *A kárókatónak még nem jöttek vissza* című ifjúsági regényéről, kifejezte azon reményét, hogy írónk újabb művében fel fog bukkanni az említett regény hősenek, Burai J.-nek, felnőtt hasonmása, és megállapította, hogy *A kárókatónak...* fontos állomás Gion írói fejlődésében. S most, amikor öt év múltán megjelent újabb műve, csalódásom kétszeres: Gion megmaradt az ifjúsági regénynél, és a *Sortűz egy fekete bivalyért* az elődjéhez képest nem jelent előrelépést.

Most már azt is leszögezhetjük, hogy Gion elsődleges (és szinte kizárólagos), alkotói szempontból fontos élményanyaga a gyermek- és ifjúkor, amelynek átélt eseménysorai, közvetlen és közvetett információs anyaga, adja meg műveinek alapját. Az élményanyag írói-művészi feldolgozása váltakozóan sikerül. A *Sortűz...* szorosan és szervesen kapcsolódik *A kárókatónak*hoz. Hiszen a cselekménysor mondhatni töremsmentesen hullámszik tovább, az időponti kapcsolódás is teljes: ugyanazon év őszen folytatódnak a nyári események. A főhős ugyanaz, a már említett Burai J., de felbukkannak a többiek is, ha másként nem, hát említés történik róluk. A színtér sem változik, ugyanabban a közelebről meghatározatlan faluban vagy városkában játszódnak az események. Gion stílusán sem változtatott, szövege könnyen olvasható, nyelve gyakran megragadó, közlésformája egyszerű és már korábról ismert: újra egy kevésbé fontos, de mindenhol jelen levő hőst választ ki, aki aztán folyamatosan számol be a történetekről. A „tudósítás” nem bonyolult, egyszerűre áttekinthető, más szóval: az új regény belső formája, a kísérletezés jegyei nélkül, az előbbi regény mása.

Az elmúlt nyarat a mesélő „bitagnak” minősíti, mert meghalt a gyerekeknek rokonszenves vadőr. S nem is sejtik, hogy az ősz is szomorú lesz. A rövidke könyv tömören indul. De nem szűkszavúan, hiszen az első 72 oldalon egyetlen nap eseményeiről számol be. Talán az első nap